
DYNAMIC OF REASONS FOR EXECUTION FROM EDUCATIONAL SYSTEM IN INITIAL LEVEL FOR THE PERIOD 2006 - 2016 YEAR

Nikolay Nikolov

College of Dobrich, Shumen University “Ep. K. Preslavsky” nikolai_s@abv.bg

Abstract: The last decades have been marked by many events, some of them negative in nature and character. Due to inappropriate action or inaction of policies and institutions, a number of social parameters are getting worse and the results are all visible. One of these social parameters of fundamental importance to the quality of life of everyone and to the prosperity of the nation is education in all its degrees and forms. The low degree of literacy or its complete lack is sufficient condition for total social isolation, which damages both the individual and the society. This paper examines the dynamics and growth of dropouts from primary school in percentage and absolute numbers. The causes and factors of dropping out, as well as the extent of their impact, are being explored. Comparability of objective and subjective factors detrimental to the learning process is made.

Keywords: Primary education, drop out of school, reasons for dropping out.

Докладът е осъществен с подкрепата на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Еп. К. Преславски” по проект "Актуални проблеми в подготовката на студентите за бъдещата им професионална реализация" по дог. № РД-10-582/27.02.2017г.

Последните десетилетия са белязани от изключително много събития, които по своите същност и характер, които имат пагубно въздействие върху българското общество. Благодарение на некомпетентно действие или бездействие на политиките и институциите на всички нива редица социални параметри влошават показателите си и резултатите са видими и осезаеми за всички. Принципно тези параметри са взаимосвързани и динамиката в стойностите на един води до промяна и в стойностите на други.

Един от тези социални параметри с фундаментално значение за качеството на живот на всеки и за просперитета на нацията е образованието във всички му степени и форми. Новият тип личност на информационното общество А. Тофлър определя като ”асоцииран” човек. В условията на силно динамизиран живот на този тип човек му трябва находчивост, предприемчивост, инициативност, готовност за риск, за вземане на самостоятелни решения, за нестандартност в мисленето и действията. (Тофлър, А., 1991) С други думи, съвременното общество е заинтересовано от формиране на нов тип самостоятелни, отговорни, адаптивни и творчески личности. Тази ориентация изисква от училището да осигури най-благоприятни условия за стимулиране на нестандартното, на творческото мислене на учащите се, на уменията им да отстояват собствените си позиции, да могат успешно да се справят с различни ситуации, които животът им поднася. Във времена на бурно развитие на технологии, виртуални пространства и глобализиращ се свят липсата на знания, умения и компетенции, предоставени от образованието, обричат всеки на отчужденост, безперспективност и нищета.

Един от тези социални параметри с фундаментално значение за качеството на живот на всеки и за просперитета на нацията е образованието във всички му степени и форми. Новият тип личност на информационното общество А. Тофлър определя като ”асоцииран” човек. В условията на силно динамизиран живот на този тип човек му трябва находчивост, предприемчивост, инициативност, готовност за риск, за вземане на самостоятелни решения, за нестандартност в мисленето и действията. С други думи, съвременното общество е заинтересовано от формиране на нов тип самостоятелни, отговорни, адаптивни и творчески личности. Тази ориентация изисква от училището да осигури най-благоприятни условия за стимулиране на нестандартното, на творческото мислене на учащите се, на уменията им да отстояват собствените си позиции, да могат успешно да се справят с различни ситуации, които животът им поднася. Във времена на бурно развитие на технологии, виртуални пространства и глобализиращ се свят липсата на знания, умения и компетенции, предоставени от образованието, обричат всеки на отчужденост, безперспективност и нищета.

Ниската степен на грамотност или пълната ѝ липса са абсолютно достатъчно условие за тотална социална изолация, която вреди както на индивида, така и на обществото. Обективно погледнато вредите от частичните или пълни илтерати са по-скоро за самото общество и неговата еволюция, отколкото за самия индивид, но егоцентрирания периметър на мислене на масовия българин не дава отчетливи маркери за осмисляне на проблема. С други думи, липсва твърдата позиция на гражданското общество по жизнено

важни за него проблеми и категоричното изискване за решителни мерки. Това най-вероятно е основната причина кризата в българското образование да се задълбочава и до днес.

Един от генералните проблеми за решаване пред българската образователна система е въпросът за децата в училищна възраст, непосещаващи училище. За тридесет години стана повече от ясно, че не е по силите на образователната система сама и без чужда помощ да се справи с този социален феномен. Почти всяка година се генерират и реализират реформи в организационно-административен план, актуализират се учебни програми, променят се правила и стандарти и все така резултатите са незадоволителни. Достигайки до днешните нива, където се регистрират "феномени" от типа на "необхванати от образователната система деца", "непосещаващи училище", "напуснали училище", "преждевременно отпаднали" и др., които не бяха познати на обществото до средата на 90-те години на ХХ век.

Днес, след влизането в сила на Закона за предучилищното и училищното образование, се прави опит за внасяне на ред в основни понятия по проблема, дефинирайки само две:

➤ **"Отпадане от училище"** е отписването от училище на ученик до 18-годишна възраст на основание чл. 173, ал. 2, т. 2 и 3 преди завършване на последен гимназиален клас, ако лицето не е записано в друго училище. (ЗПУО, ДР, §1, т.18, 2015)

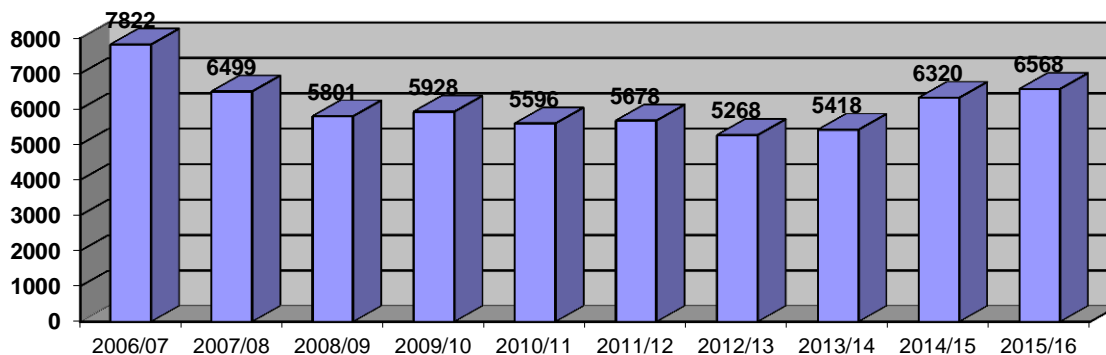
➤ **"Преждевременно напуснал училище"** е лице на възраст между 18 и 24 години, завършило най-много основно образование, което не участва в никаква форма на образование или обучение. (ЗПУО, ДР, §1, т.21, 2015)

Според редица нормативи, действащи в правното пространство на Р България, посещаването на училище от деца в ученическа възраст е единствения обществен ангажимент към тях. За изпълнението му основна роля играят възрастните от най-тясното социално обкръжение - родители или настойници. Елементарната логика не допуска възможността детето, особено в годините на начален етап, само да упражни правото си на избор и да вземе решение дали да посещава училище или не. Следователно посещението на училище е вменен ангажимент на родителите или настойниците по презумпцията за "най-добрия интерес за детето". (ЗЗД, Чл.3,т.3,2009)

Началния образователен етап е най-сериозния фундамент за развитието на всеки човек. Тук се дава ключа към вратите на цялото човешко знание, трупащо през вековете и без него е немислимо формирането на личност, вписваща се в съвременната социална реалност. Интернализацията на образованието е факт за обществената система, но проследяването на статистическите данни сочи, че то не е част от ценностната система за много български семейства. (вж. диаг. 1)

Диаграма. 1

Динамика на отпадналите от училище в начален етап за периода 2006 - 2016 година (в абсолютни стойности по данни на НСИ)

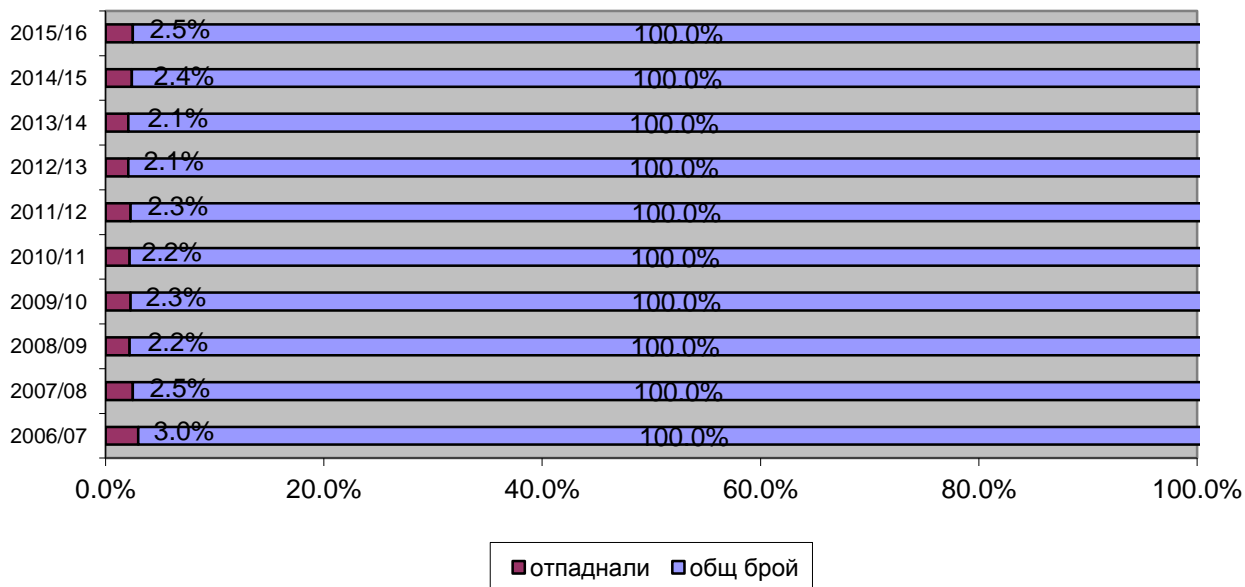
Всички данни, използвани в разработката са вторични от статистическите справочници за съответните години и официалния сайт на НСИ. Ясно личи, че процесът е динамичен по отношение броя на отпаднали от началното училище през последните 10 години според НСИ. За този период най-висок е ръстът на отпадналите в граничната за наблюдението 2006/2007 учебна година, където абсолютния брой достига до 7 822 деца. Най-ниски нива са отчетени през учебната 2012/2013 година, където регистрирания спад достига до 5 268 деца. Впечатление прави, че се формира една седем годишна тенденция за намаляване на броя на отпадане на ученици от началното училище до учебната 2012/2013 година. След тази преломна година

техният брой започва да расте прогресивно с неравни дялове, но тенденцията към непрекъснато увеличение е факт и приближава регистрираните нива през 2006/2007 година.

Проблемът за съотношението на отпадналите ученици от начален образователен етап спрямо общия оброй деца в тази възрастова група също заслужава внимание. Детайлното му проследяване през годините формира идентични тенденции. (вж. диаг. 2)

Диаграма. 2

Съотношение на относителния дял на отпадналите спрямо общия брой ученици в начален етап за периода 2006 - 2016 година (в %) по данни на НСИ

Данните за периода на наблюдение показват, че стойностите на относителния дял на отпадналите от началното училище се движат в диапазона 2,1% - 3,0%. Идентичността на тенденциите, регистрирани по абсолютни стойности на отпадналите произтича от факта на намаляване на общия обем на децата, подлежащи на начално образование през различните години. Така например за учебната 2008/2009 година процентния пункт на отпадналите е 2,2% или 5 801 ученици по абсолютна стойност, но общата численост на децата в начален етап е 255 086, то стойността на процентното съотношение се запазва и през 2010/2011 година като броят на отпадналите регресира до 5 596, но и общата численост на децата също намалява до 253 149.

Тревожни са описаните тенденции в образованието. Регистрира се плавно увеличаване на броя на напусналите училище, съпроводено с намаляване на нетния коефициент на записване в началното училище. Тази тенденция се наблюдава във всички образователни етапи, което се показател за наличието на системни проблеми в училищната система.

Българското училище по отношение на нивата на отпадане и записване се връща към тежките 2008 и 2009 г., когато сътресенията около закриването на стотици училища оставиха извън класните стаи хиляди деца. Негативните цифри от последните две години за пореден път индикират наличието на системни проблеми.

Редица изследвания, започнали непосредствено след демократичните промени апробираха цялата система на образованието по всички нива с цел вписването ѝ като функции, организация и структура в новия обществено-политически формат. Благодарение на тях днес съществуват унифицирани критерии за регистриране и отчитане на феномени, какъвто е и отпадането от училище. Следвайки методиката на изследването по стандартни критерии диференцирането става в пет позиции:

- *продължително боледуващи* - продължително боледуващи, непродължили в болнично или оздравително училище;
- *преместени* - преместили се в друго училище (7-16 г.), за които няма потвърждение, че са се записали на ново място;
- *нежелание* - напуснали поради нежелание да учат;
- *семејни причини* - напуснали поради семейни причини;

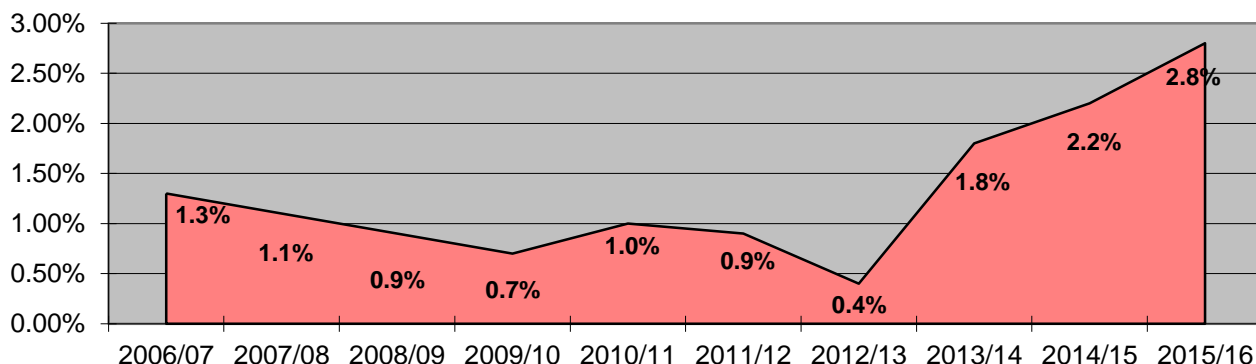
➤ *заминали в чужбина* - емигрирали в други страни. (НСИ, www.nsi.bg/.../Edu_Meth.pdf)

Проследяването на динамиката на факторите в десет годишен период дава възможност за анализ на силата и степента на влиянието им в развитие.

Първата значима причина, поради която децата напускат началното училище е свързана със здравословното им състояние. (вж. диаг. 3)

Диаграма. 3

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "болест" в начален етап за периода 2006 - 2016 година в % по данни на НСИ

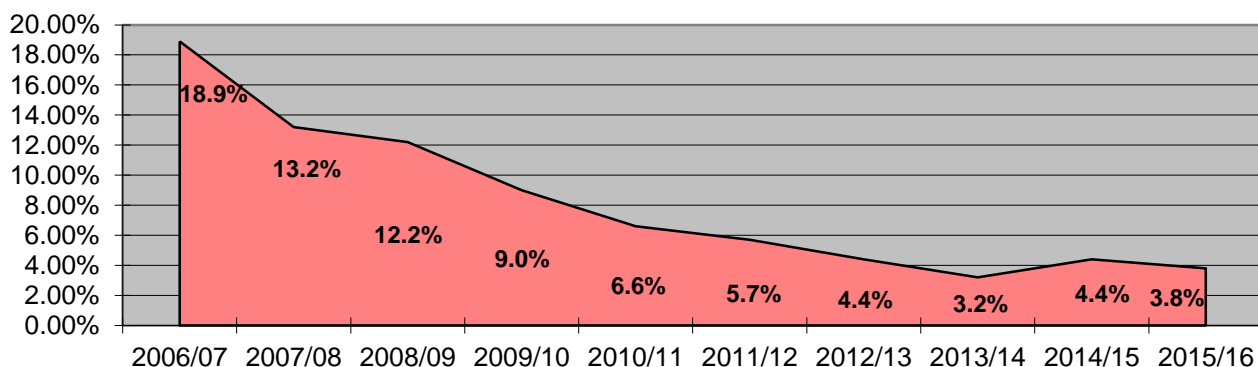
Резултатите от анализа за влиянието на различни видове заболявания върху възможността на децата да посещават училище е повече от притеснителен. За шест годишен период (2006-2012 г.) амплитудата във вариациите отчита 0,6 процентни пункта. Могат условно да се разграничат два цикъла от по три години, включващи повишение последвано от плавно понижение, като при втория спадът достига едва до 0,4%. Следва рязко покачване на стойностите, достигайки до 2,8% през 2015/2016 година, което е увеличение приблизително седем пъти само за три години. Формирането на тенденция за рязко покачване на влияние на продължителното боледуване като причина за напускане на началното училище е повече от обезпокоителна. Само за последните три години поради заболяване са напуснали училище повече деца, отколкото за предходните седем.

Втората причина, поради която децата напускат началното училище е напускане с цел преместване в друго училище, но липсват данни за записване в ново. Тенденцията се ориентира към запазване на нивата си през последните седем години, като отчетените стойности варират около 1,5% процентни пункта в рамките между 4,5% и 6,0%. Разлика от формираната тенденция прави само началото на десетгодишния период, където за първите две години са регистрирани по-високи нива от порядъка на 7,1% - 8,1%. Би било добре, ако се засили контрола по регистрационния режим в административно-организационната система на образованието, което ще доведе до по-голяма степен на валидизация на данните.

Следващата от поредицата значими причини за прекратяване на образованието в начален етап буди недоумение у средностатистическия европеец. В битието на съвременното общество и при наличие на ясно разписани нормативни правила, елементарната логика в мисленето не би допуснала съществуването на причина "нежелание", но... факт. (вж. диаг. 4)

Диаграма. 4

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "нежелание" в начален етап за периода 2006 - 2016 година в % по данни на НСИ

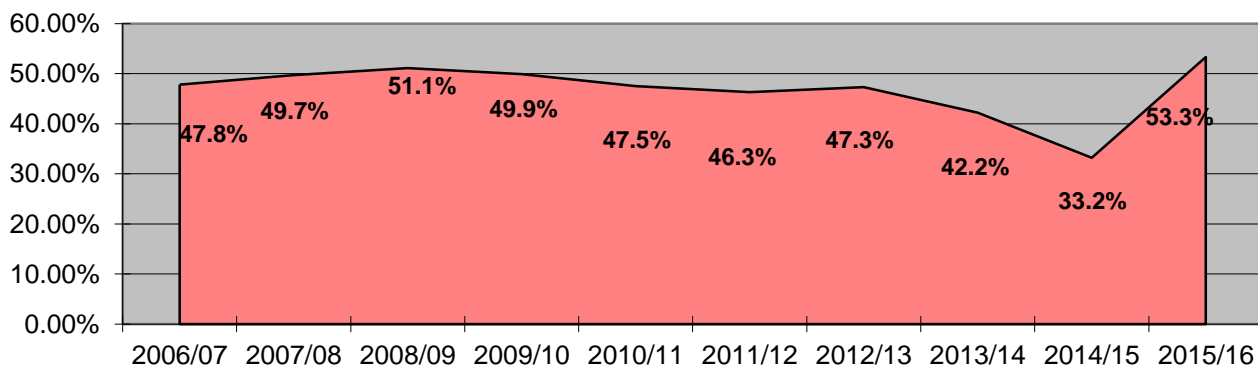
Резултатите показват динамика, бележеща трайна тенденция към намаляване и установяване на нива в рамките на 3,2% - 4,4% за последните години от наблюдавания период. Силно притесняват стойностите на величината, регистрирани в първите години, където се стига 18,9% нежелание да се посещава училище. Извеждането на подобна причина като фактор на влияние поражда редица въпроси, ориентирани най-вече към семейството, институциите, обществото и най-малко към самите деца. Възрастовите особености на учениците от начален етап не дават възможност за вземане на информирано решение с осмисляне на последствията.

Допустимостта на хипотезата за променена ценностна система в подобни семейства, където образованието не присъства като елемент, отваря поредица въпроси за дейността на институциите, пряко ангажирани с проблемите по закрилата на децата. Наред с това масово се negliжират санкциите, предвидени в няколко законови и подзаконови акта. И не на последно място обществената търпимост към подобна проява.

Най-висок дял в разпределението на причините за напускане на училище в начален етап държи "семейни причини". (вж. диаг. 5)

Диаграма. 5

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "семейни причини" в начален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

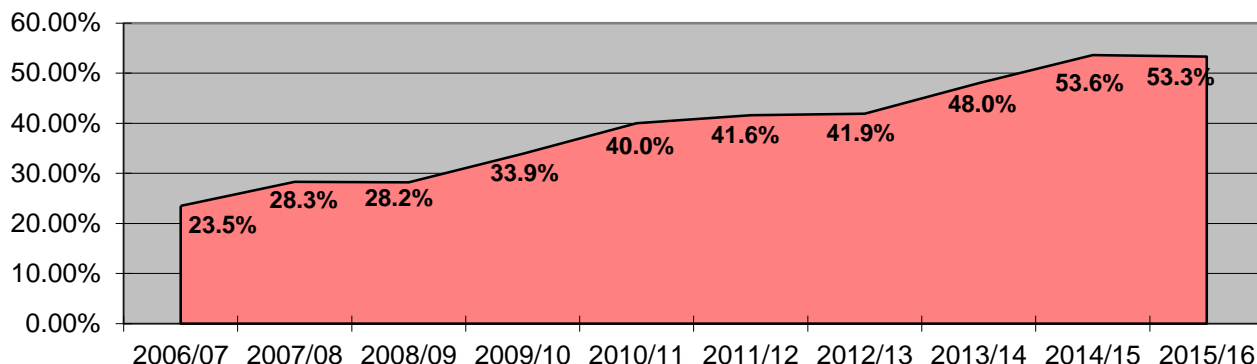

Резултатите са недвусмислени по стойности на величината. Тенденцията за целия десетгодишен период е към трайно запазване на нивата около 45,0% - 50,0%. Регистрирано е само едно отклонение през учебната 2014/2015 година, но единичната му проява не дава основание за корекция на тенденцията. Формулировката "семейни причини" предполага широк семантичен периметър и липсата на конкретика за първопричината разсейва яснотата за произхода на проблема. Така достатъчно много субективни причини за напускане на училище могат да се впишат като семейни.

Тенденция към трайно увеличаване на ръста на напусналите начално училище деца отбелязва емиграцията. Проблем, който стои не само пред образователната система, а пред цялото българско общество вече почти тридесет години. (вж. диаг. 6)

Диаграма. 6

Динамика на относителния дял на напусналите училище по "заминал в чужбина" в начален етап за периода 2006 - 2016 година (в % по данни на НСИ)

Увеличаването на дела на емигриралите ученици е трайна растяща тенденция, която се превръща в проблем не само за образователната система, но и проблем за различни други сфери на обществения живот у нас. Ако към средата на първото десетилетие на XXI в. напуснало началното училище, за да замине в чужбина, е всяко четвърто дете, в края на десетилетието е всяко трето, то само пет години по-късно - вече е всяко второ. Заплашително растяща прогресия за напускане на училище в съотношение от 1/4 до 1/2 и то само за десет години. Тази констатация също поставя поредица от много въпроси, на които образователната система сама по себе си не може, а и няма как да даде отговори и решения.

Изложените факти до тук са достатъчно красноречиви за ръста и степента на значимост на проблема за напусналите деца началното училище. Общинските, областните и националните институции трябва незабавно да приложат властовите си механизми за прилагане на нормативните разпоредби за посещаемост на училище, защото нивата на децата, напуснали начален образователен етап отново започва да се повишава през последните две-три години.

Императивността на закона в този аспект гарантира по-добра перспектива за бъдещето и на отделния индивид на цялата нация. На пръв поглед минимални стойности на относителния дял от няколко единици не се възприема особено впечатляващо, но приравнени по абсолютни стойности изглеждат плашещо. Време е да се осъзнае, че спазването на правилата в демократичното общество не е въпрос на личен избор, а условие, неподлежащо на коментар и тълкувание. Ниският жизнен стандарт и липсата на социална сигурност у нас предполагат ръст на икономическата емиграция сред младите хора до 30-35 години. Напускайки пределите на страната, те вземат и децата си, които са приблизително във възрастта на началното училище и това е причината всяко второ дете от напусналите училище да попада в графата "заминал в чужбина". Остава надеждата за събуждане на гражданската съвест и категоричното поставяне на наболелите проблеми в образованието за спешно решаване.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Закон за закрила на детето, ДВ. бр. 48/2000, изм. ДВ. бр.14/2009;
- [2] Закон за предучилищното и училищното образование, ДВ. бр.79/2015;
- [3] НСИ, Статистически годишник на НСИ за съответната година, 2006-2016;
- [4] Основни методологически положения на статистика на образованието, http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/Edu_Meth.pdf;
- [5] Тофлър, А., Третата вълна, София, 1991;